

Suomi Euroopan työnjaossa

ILKKA KAJASTE

Perinteisen ajattelun mukaan integraatio vahvistaa kunkin maan tuotantorakenteessa niitä aloja, joissa asianomaisella maalla on suhteellinen etu. Suomella on perinteisesti ollut suhteellinen etu metsäteollisuustuotteiden tuotannossa ja viennissä. Tästä on tehty usein johtopäätös, jonka mukaan Euroopan yhdentymiskehitys korostaisi näiden alojen asemaa entisestään ja samalla merkitsisi tuotantorakenteen uudelleen lisääntyvää yksipuolistumista. Tässä kirjoituksessa pohditaan tämän päättelyn pitävyyttä ja tarkastellaan integraation vaikutuksia teollisuuden rakenteeseen.

1. Eurooppa tutkittu

Vuosi sitten julkistettiin EY:n komission toimesta laaja tutkimus, joka koski Euroopan integraatiota ja yhteisömaiden teollisuuden rakennekehitystä (*Buigues, Ilzkovitz ja Lebrun* 1990). Myös EFTA-maissa on selvitetty yhdentymisen vaikutuksia teollisuuden rakenteeseen. EFTAn selvityksessä käytettiin pääosin samaa metodologiaa kuin EY:n tutkimuksessa. Tarkoituksena oli saada vertailukelpoisia tuloksia. Projektin Suomea koskeva osuus valmistui jo lähes vuosi sitten (*Kajaste* 1990). Nyt käytettävissä on tulokset koko EFTA-projektista (*EFTA* 1991), joten on mahdollista tehdä yhteenveto. Miten teollisuuden rakenne muuttuu Euroopassa yhdentymisen seurauksena ja mikä on Suomen asema Euroopan uudessa työnjaossa?

EY-tutkimuksen metodologia oli kaksiosainen. Ensimmäisessä vaiheessa pyrittiin tunnis-

tamaan ne teollisuuden toimialat, joihin kaupanesteiden poistuminen tuntuvimmin vaikuttaa. Näin saatiin 40 herkän toimialan lista, joka kattaa noin 50 prosenttia yhteisöalueen teollisuuden työvoimasta ja arvonlisäyksestä. Toisessa vaiheessa arvioitiin 1980-luvun kehityksen pohjalta näiden alojen kilpailukykyä, »suhteellista etua». Kilpailukykyä mitattiin neljällä eri indikaattorilla, jotka on laskettu tuotanto- ja ulkomaankauppatilastoista.¹

Tässä kuten yleensäkin useita maita koskevissa vertailututkimuksissa ongelmana on se, että yhtenäisten tilastojen valmistumisen aikaviive on melko pitkä. EY-tutkimuksessa kyetiin tarkastelemaan kilpailukykyindikaattoreiden tasoa vuosina 1985—87 sekä niiden muutosta vuosina 1985—87/1980—82. Tunnusluvut pisteytettiin siten, että kukin niistä saattoi saada arvoja -1 ja +1 välillä. Siten neljän indikaattorin summa saattoi vaihdella -4 (heik-

¹ Näistä kaksi olivat ns. *coverage*-indeksejä, jotka kuvaavat viennin ja tuonnin suhdetta — kaupan tasapainoa; toinen kaupassa EY:n kanssa ja toinen kaupassa EY:n ulkopuolisten maiden kanssa. Jos jonkin alan vienti ylittää sen tuonnin, se viittaa kilpailukykyyn ja suhteelliseen etuun tällä alalla. Kaksi muuta tutkimuksessa käytettyä kilpailukykyyn tunnuslukua kuvaavat teollisuuden, tuotannon ja viennin erikoistumista. Näillä ns. *Balassa*-indekseillä verrataan ao. maan teollisuuden rakennetta koko yhteisöalueen rakenteeseen. Jos jossakin maassa jonkin toimialan osuus on keskimääräistä suurempi se viittaa siihen, että kyseisellä maalla on tällä alalla suhteellista etua. Lähemmin käytettyjä tunnuslukuja sekä myös niihin liittyviä ongelmia on käsitelty aiemmin projektin Suomea koskevassa raportissa (*Kajaste* 1990).

ko ala) ja +4 (vahva ala) välillä. Samalla tavalla pisteytettiin myös kilpailukyvyyn muutoksen tunnusluvut. Kilpailukyvyyn tasoa kuvaavaa indikaattoriarvojen summaa kutsuttiin »staat-tiseksi kilpailukyvyksi» ja niiden muutosta kuvaavien tunnuslukujen summaa »dynaamiseksi kilpailukyvyksi».

EY:n metodologian mukaisesti tunnusluvut siis kuvaavat kunkin maan suhteellista etua. Jos integraation mukanaan tuoma Euroopan maiden välinen työnjaon syveneminen tapahtuu suhteellisen edun periaatteen mukaisesti, se merkitsee asianomaisessa maassa vahvojen toimialojen vahvistumista ja heikkojen heikentymistä.

Niinpä esimerkiksi Saksalla on vahva asema aloilla, joissa tutkimuspanostuksella sekä skaalaeduilla on keskeinen merkitys.

Ranska ja Iso-Britannia muistuttavat Saksaa, joskin niillä on omat heikkoutensa. Belgia ja Alankomaat ovat vahvoja pääomavaltaisessa raskaassa teollisuudessa. Italialla on vahva asema työvaltaisilla aloilla, mutta heikko sellaisilla pääomavaltaisilla aloilla, joissa skaalaeduilla on keskeinen merkitys. Muut Etelä-Euroopan maat muistuttavat Italiaa, mutta varsinkin Kreikka ja Portugali ovat heikkoja tutkimusintensiivisillä aloilla. Tanskalla ja Irlannilla on heikko asema aloilla, joilla skaalaedet ovat merkittäviä, mutta varsinkin Irlanti on vahva huipputekniikkaa edustavien monikansallisten yritysten vuoksi. EY-tutkimuksessa tehtiin johtopäätös, jonka mukaan yhteisöalueen teollisuuden rakenne ja sijainti ovat melko tyydyttäviä ja että integraatio tuskin aiheuttaa uusia merkittäviä sopeutumispaineita (*Buigues, Ilzkovitz ja Lebrun 1990*).

Silmiinpistävä piirre Suomea koskevan tutkimuksen tuloksissa samoin kuin eräiden muidenkin EFTA-maiden tutkimuksissa oli kuitenkin se, että varsin suuri osa teollisuudesta näytti kehittyneen toisin kuin suhteellisen edun periaate edellyttäisi. Tämä ilmenee taulukosta 1.

Perinteiseltä kilpailuasemaltaan vahvoista aloista vain noin kolmannes on edelleen 1980-luvulla vahvistanut asemiaan tuotannon ja viennin rakenteessa. Sen sijaan Suomen teollisuudessa heikosti edustettuina olevista aloista runsas puolet — mitattuna osuuksina työvoimas-

Taulukko 1. Kilpailuasema ja sen muutos osuuksina Suomen tehdasteollisuuden työllisyydestä, %.

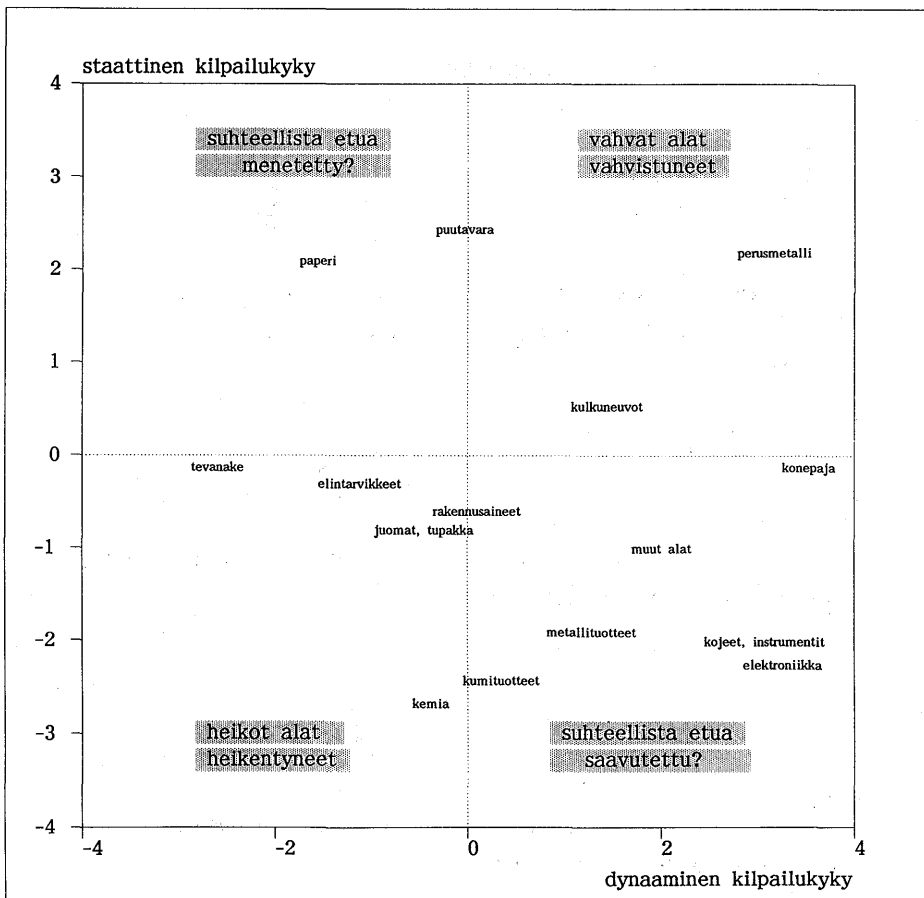
	Kilpailuasema			
	heikko	keskin-kertainen	vahva	yhteensä
Muutos				
— heikentynyt	8.3	17.8	9.3	35.4
— ei muutosta	10.2	10.3	10.3	30.8
— vahvistunut	20.0	3.3	10.5	33.8
yhteensä	38.5	31.4	30.1	100.0

ta — on sellaisia, jotka ovat kyenneet vahvistamaan suhteellista asemaansa. Luvut on laskettu EY:n käyttämän teollisuuden NACE-toimialaluokituksen mukaiseksi muokatusta aineistosta, jossa oli 110 toimialaa.

Tähän kehitykseen on kaksi tulkintaa. Joko suhteelliseen etuun vaikuttavissa tekijöissä on 1980-luvun aikana tapahtunut olennaisia muutoksia tai sitten kauppavirtojen määräytyminen tapahtuu muiden seikkojen kuin suhteellisen edun mukaan. Jälkimmäisessä tapauksessa erikoistuminen ei olisi toimialojen välistä vaan toimialojen sisäistä ja perustuisi tehokkuusetujen hyväksikäyttöön (suurtuotannon edut, teknologia) ja tuotedifferentiointiin.

Taulukon luvut viittaavat voimakkaan rakennemuutoksen jatkumiseen. Merkittävä muutos on tapahtunut metsäteollisuudessa, joka perinteisestä vahvasta asemastaan huolimatta on menettänyt asemiaan sekä Suomen ja EY:n välisessä kaupassa että Suomen kaupassa EY:n ulkopuolisten maiden kanssa. Integraatiovaikutusten arvioinnin kannalta tämä on sitäkin merkittävämpää, kun juuri tämän tarkasteluajanjakson kuluessa poistuivat viimeiset metsäteollisuustuotteiden tulliesteet Suomen ja EY:n väliltä vapaakauppasopimuksen seurauksena. Aiemmin on todettu vapaakauppasopimuksella olleen metsäteollisuudessa jossain määrin kaupan siirtovaikutuksia, mutta ei kaupan luontivaikutuksia. Itse asiassa jo EY-vapaakauppasopimuksella näyttää olleen kaupan ja tuotannon rakennetta monipuolistava merkitys, sillä siihen on liittynyt kaupan luontivaikutuksia sekä konepajateollisuudessa että kemian teollisuudessa (*Kajaste 1989*).

Kuvio 1. Staattinen ja dynaaminen kilpailukyky toimialaryhmittäin

Kuviossa 1 on esitetty sama aineisto aggregoituna keskeisiksi toimialaryhmiä staattisen ja dynaamisen kilpailukykyyn mukaan. Mukana ovat kaikki toimialat, siis myös muut kuin ns. integraatioherkät alat.

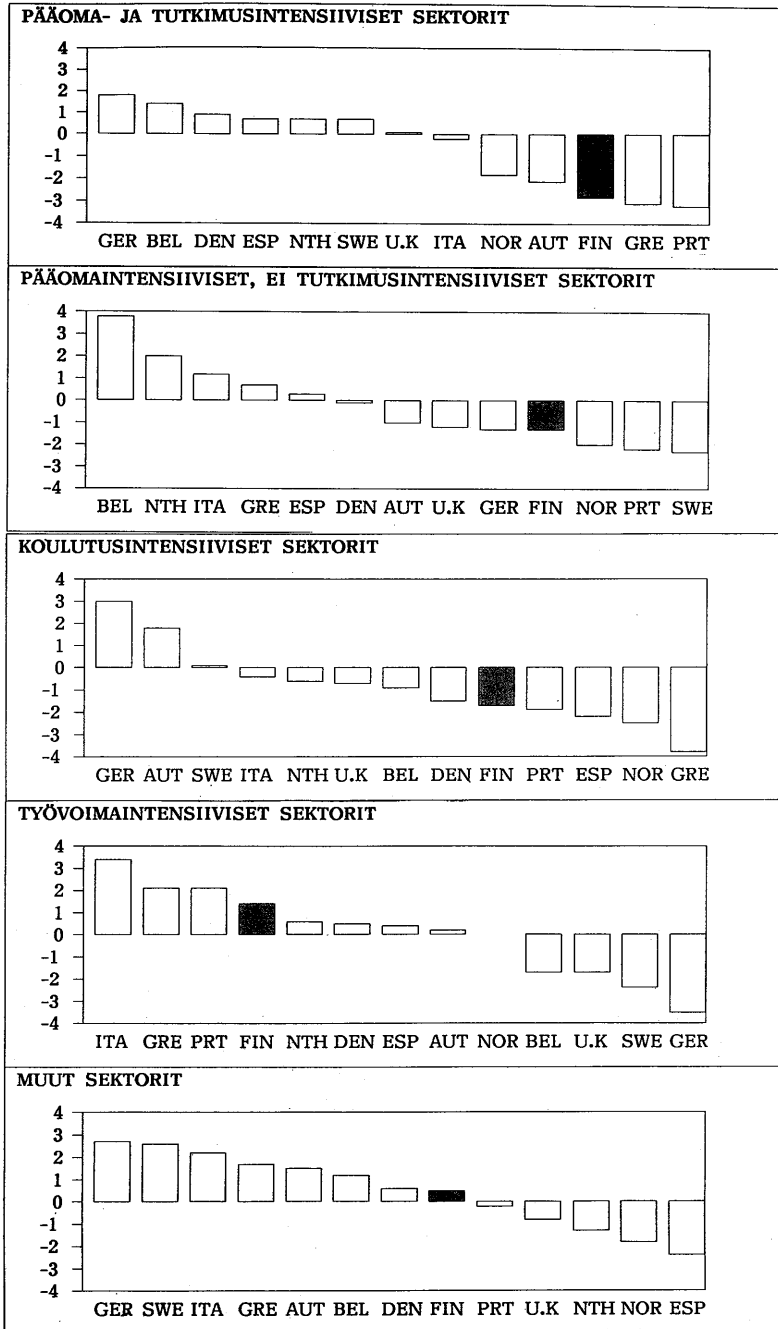
Seuraava tarkastelu rajoittuu vain niihin EY:n alunperin määrittelemään 40 integraatioherkkään toimialaan, joita koskeva yhtenäinen vertailuaineisto on käytettävissä useimmista EY- ja EFTA-maista. Toimialat jaettiin EY-tutkimuksessa viiteen ryhmään niille ominaisten tuotannontekijäintensiteettien mukaisesti. Eri ryhmiin kuuluvat toimialat on esitetty liitteinä. Myös tässä kuten kuviossa 1 kilpailukykyindikaattorien arvot painotettiin yhteen työvoimaosuuksien mukaisesti. Kuvioissa 2 ja 3

on esitetty kunkin maan kilpailuasema (staattinen kilpailukyky) ja sen muutos (dynaaminen kilpailukyky) kussakin eri ryhmässä.

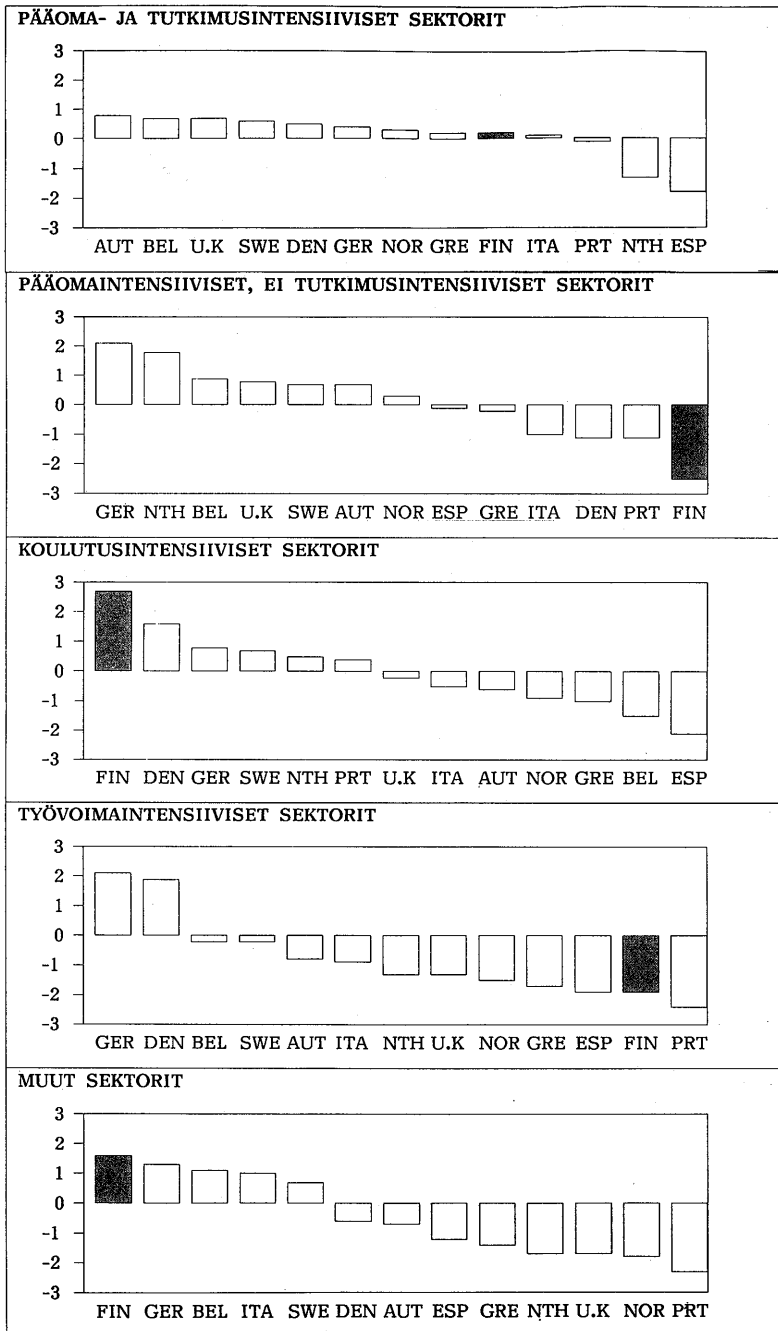
Tilasto-ongelmien vuoksi ei muutoksia kaikkien maiden osalta kyetty laskemaan kaikista neljästä kilpailukykyyn tunnusluvusta, joten dynaamista kilpailukykyä mitattiin EY-tutkimuksessa vain kolmella indikaattorilla. Indikaattorien summa vaihtelee siten -3 ja +3 välillä. Joistakin maista kaikkia tietoja ei ollut saatavissa. Tämän vuoksi mukana ei ole Ranskaa, Luxemburgia ja Irlantia EY-maista eikä Sveitsiä ja Islantia EFTA-maista.

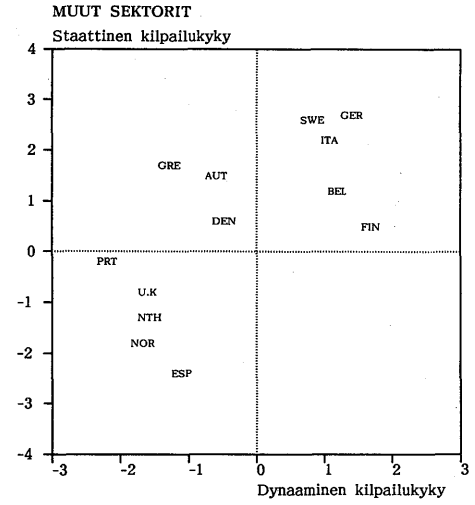
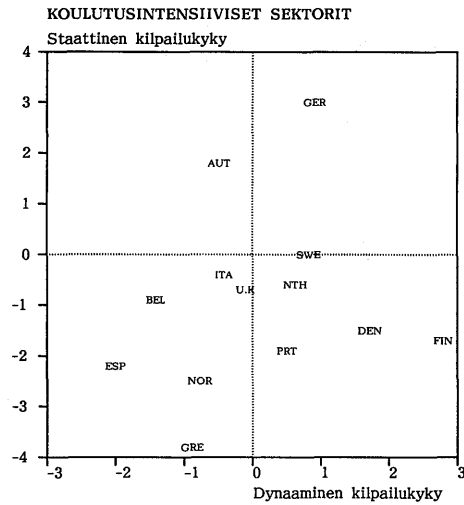
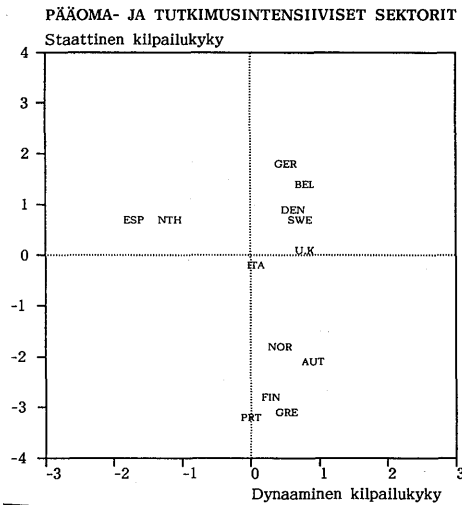
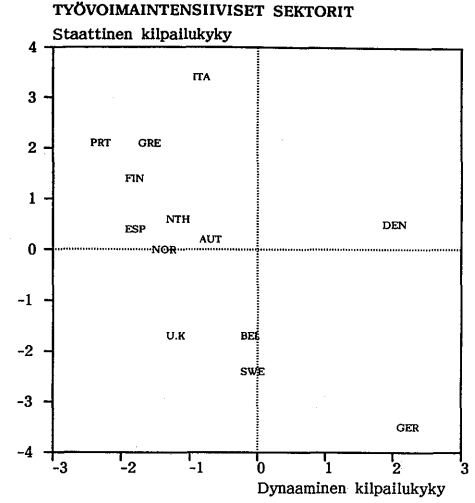
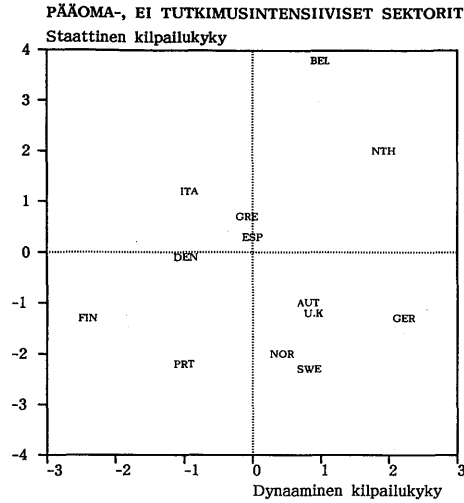
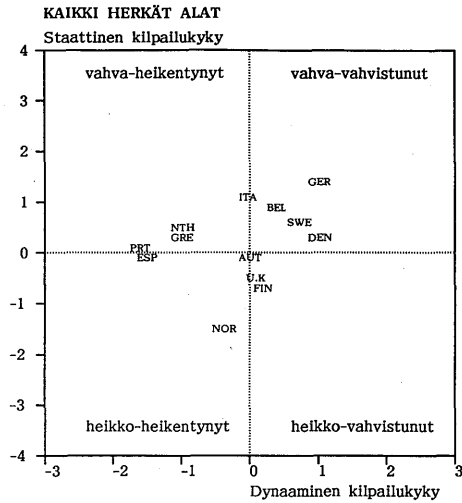
Kuvion 2 mukaan Suomella on perinteisesti ollut suhteellista etua työvoimavaltaisilla aloilla sekä jossain määrin myös sellaisilla toimi-

Kuvio 2. Eri maat asetettuna järjestykseen staattisen kilpailukyvyn mukaan

Kuvio 3. Eri maat asetettuna järjestykseen dynaamisen kilpailukyyn mukaan

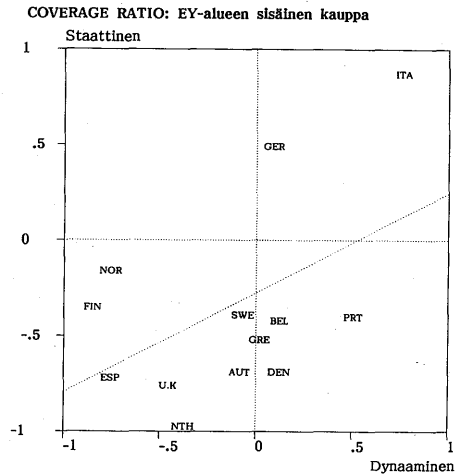
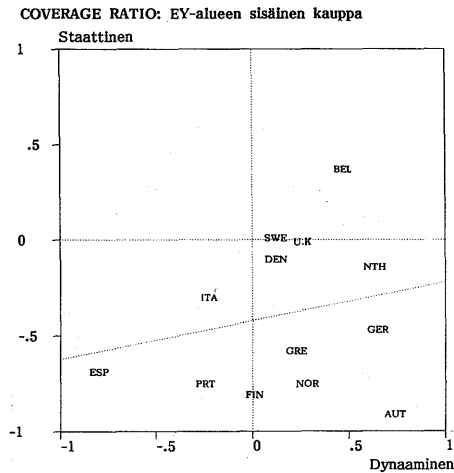
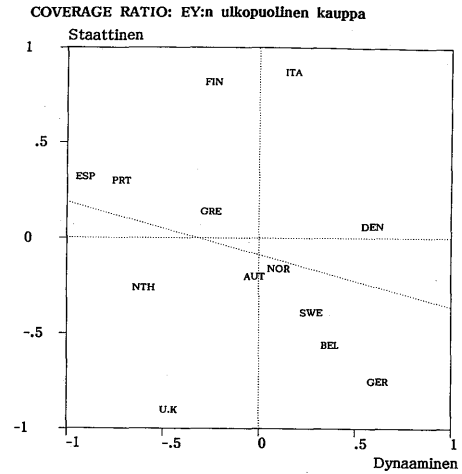
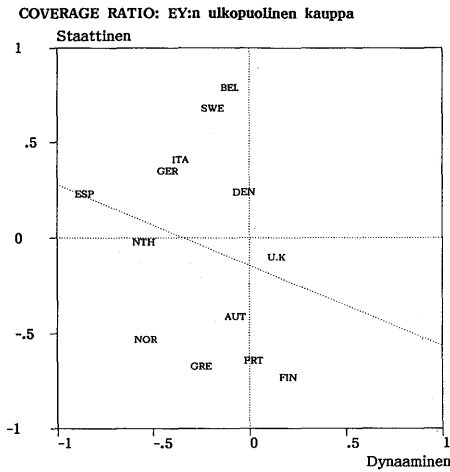

Kuvio 4. Staattinen ja dynaaminen kilpailukyky maittain ja toimialaryhmittäin

Kuvio 5. Coverage ratio EY:n ulkupuolisissa ja EY-alueen sisäisessä kaupassa

PÄÄOMA- JA TUTKIMUSINTENSIIVISET SEKTORIT

TYÖVOIMAINTEENSIIVISET SEKTORIT

aloilla, joissa tuotantotehokkuudet ovat alhaisia (muut sektorit). *Kuvion 3* mukaan näyttäisi 1980-luvun aikana Suomessa tapahtunut muutos olleen kuitenkin varsin jyrkkä verrattuna muihin maihin. Sen mukaan suhteellinen etu olisi siirtynyt matalan koulutustason työvoimaintensiivisiltä sektoreilta aloille, joilla suhteellisen hyvin koulutettu työvoima on keskeinen tekijä. Tämä tulos on samansuuntainen jo aiemmin esitettyjen arvioiden kanssa (*Haaparanta 1990*). Myös aloilla, joissa tuotantotehokkuudet ovat alhaisia, on Suomen asema vahvistunut. Pääomaintensiivisillä aloilla

on tapahtunut samansuuntainen muutos, joskin tutkimusintensiivisten sektoreiden vahvistuminen on ollut melko vähäistä.

Kuvioiden 2 ja 3 aineisto, staattinen ja dynaaminen kilpailukyky on yhdistetty *kuviossa 4* samaan tapaan kuten tehtiin edellä *kuviossa 1*. Jälleen on silmiinpistävää, kuinka 1980-luvun sopeutuminen Euroopassa näyttää poikkeavan siitä, mihin suhteellisen edun periaate viittäisi. Merkilläpantavaa on, että tämä koskee nimenomaan pääoma- ja tutkimusintensiivisiä sekä työvoimaintensiivisiä aloja. Hajonnasta voi päätellä, että rakennemuutospaineet ovat

suurempia kuin mitä aggregaattiaineisto (kaikki herkät alat) antaa aiheen olettaa. Erityisesti työvoimaintensiivisillä sektoreilla ovat asemaansa Suomen ohella menettäneet perinteisesti vahvat Etelä-Euroopan maat, kun taas Saksa on vahvistanut asemaansa.

2. EY:kö protektionistinen?

Keskeinen ongelma edellisessä tarkastelussa on se, että merkittävimmät Euroopan maiden kilpailijat puuttuvat kuvasta: pääoma- ja tutkimusintensiivisillä sektoreilla Yhdysvallat ja Japani, työvoimaintensiivisillä sektoreilla kehitysmaat. Kuvaa voidaan kuitenkin tarkentaa kuten *kuviossa 5* on tehty.

Jos katsotaan erikseen eri maiden sopeutumista EY:n sisäisessä kaupassa ja kaupassa EY:n ulkopuolisten maiden kanssa näissä toimialaryhmissä, tulee esiin eräs keskeinen piirre EY-integraatiossa: protektionismi. 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun kauppatilastoihin perustuvissa tutkimuksissa on viitattu siihen, että EY:n ulkopuolisen tuonnin osuus on kasvanut ja syrjäyttänyt EY:n sisäistä kauppaa. Tästä tehtiin johtopäätös, jonka mukaan EY-maat olisivat yhä enemmän integroituneet maailmantalouteen keskinäisen integraation sijasta (*Jacquemin ja Sapir* 1988). Havainto EY:n sisäisen kaupan taantumisesta liittyy ajankohtaan, jolloin EY-integraatiota ryhdyttiin uudelleen kiihdyttämään sisämarkkinaohjelman käynnistämällä. Onkin ilmeistä, että kauppavirtojen suunta on tämän jälkeen muuttunut. Keskeinen kysymys integraatiovaikutusten kannalta on, missä määrin EY on protektionistinen ja kuinka suuressa määrin sisämarkkinaohjelma syrjäyttää EY:n ulkopuolelta tulevaa tuontia nojaa tähän piirteeseen. Teknisillä kaupan esteillä on ainakin tähän saakka todettu olleen selvästi EY:n ulkopuolelta tulevaa tuontia haittaava vaikutus (*Neven ja Röller* 1991).

Kuvio 5 osoittaa, miten kehitys EY:n sisäisessä kaupassa on eronnut selvästi kaupasta EY:n ulkopuolisten maiden kanssa. EY:n sisäinen kauppa näyttää määrättyneen pitkälti sen mukaan, mikä on kunkin maan suhteellinen etu EY-alueen piirissä. Globaalisti asetelma on

kuitenkin aivan toinen. Tämä korostaa yhteisön ulkoisten rajojen olemassaolon merkitystä sopeutumiselle. Lopulliset kansainvälisen kaupan kautta saatavissa olevat hyvinvointivaikutukset riippuvat ratkaisevasti yhteisön yhteisen kauppapolitiikan luonteesta. Tämä on keskeinen ero myös Suomen ratkaisujen kannalta, sillä jäsenyys sitoo Suomen EY:n yhteiseen kauppapolitiikkaan, mutta ETA-ratkaisu jättää itsenäistä liikkumavaraa. EY:n tulevan kauppapolitiikan luonnetta on mahdotonta arvioida, mutta siihen liittyy riskejä, jotka saattavat vääristää teollisuuden rakenteita ja hidastaa tarvittavaa rakennesopeutumista (*Sapir* 1990).

3. Erilaistuminen vai samanlaistuminen

Yhdentymisen vaikutuksista toimialoittain voidaan esittää kaksi skenaariota: erilaistuminen ja samanlaistuminen. Edellinen perustuu suhteellisen edun mukaiseen erikoistumiseen ja koskee ennen muuta aloja, joissa potentiaalisia skaalaetuja ei ole käytettävissä ja joissa vallitsee täydellisen kilpailun kaltaiset olosuhteet. Integraatio merkitsisi näillä aloilla kansainvälisen työnjaon syvenemistä ja toimialojen välisen kaupan (*inter-industry trade*) kasvua.² Suomen teollistuminen on perustunut paljolti juuri tämänkaltaiseen kansainväliseen työnjakoon, mikä on heijastunut myös taloudellisen kehityksen sekä talous- ja teollisuuspolitiikan luonteeseen. Eteläisen Euroopan EY-mailla on samanlainen tuotannon ja ulkomaankaupan rakenne, jossa hallitseva piirre on toimialoittainen erikoistuminen.

Samanlaistumisen skenaario liittyy taas yhdentymisen vaikutuksiin niillä toimialoilla, joilla kaupan esteiden poistuminen tarjoaa mahdollisuuden potentiaalisten skaalaetujen hyödyntämiseen. Mitä pienemmät ovat lähtötilanteessa kansalliset markkinat, sitä suuremmiksi integraatioedut muodostuvat. Vaikutukset eroavat lisäksi sen mukaan, ovatko asianomaisen toimialan tuotteet homogeenisia vai heterogeeni-

² Tarkastelussa on käytetty André *Sapirin* (1990) esittämää kehikkoa.

sia. Jos toimialan tuotteet ovat homogeenisia, yhdentyminen vaikuttaa tuotannon sijoittumiseen yhteisöalueen sisällä, karsii kilpailukyvyttömiä tuotantoyksiköitä, jolloin seurauksena on toimialojen välisen kaupan lisääntyminen yhteisöalueen piirissä. Jos taas tuotteet ovat differentioituneita, voi seurauksena olla tuotannon laajeneminen vaikka kaikissa alueen maissa. Tällöin kasvaa toimialojen sisäinen kauppa, ns. ristikkäiskauppa (*intra-industry-trade*), (Sapir 1990). Ristikkäiskauppa on se maailmankaupan osa, joka on viime vuosina kasvanut kaikkein nopeimmin. Tämä skenaario näyttäisi sisältävän paljon sellaista, jossa erityisesti Suomessa on runsaasti saavutettavana. Suomen ulkomaankaupalle on ominaista se, että ristikkäiskaupan osuus on varsin pieni.

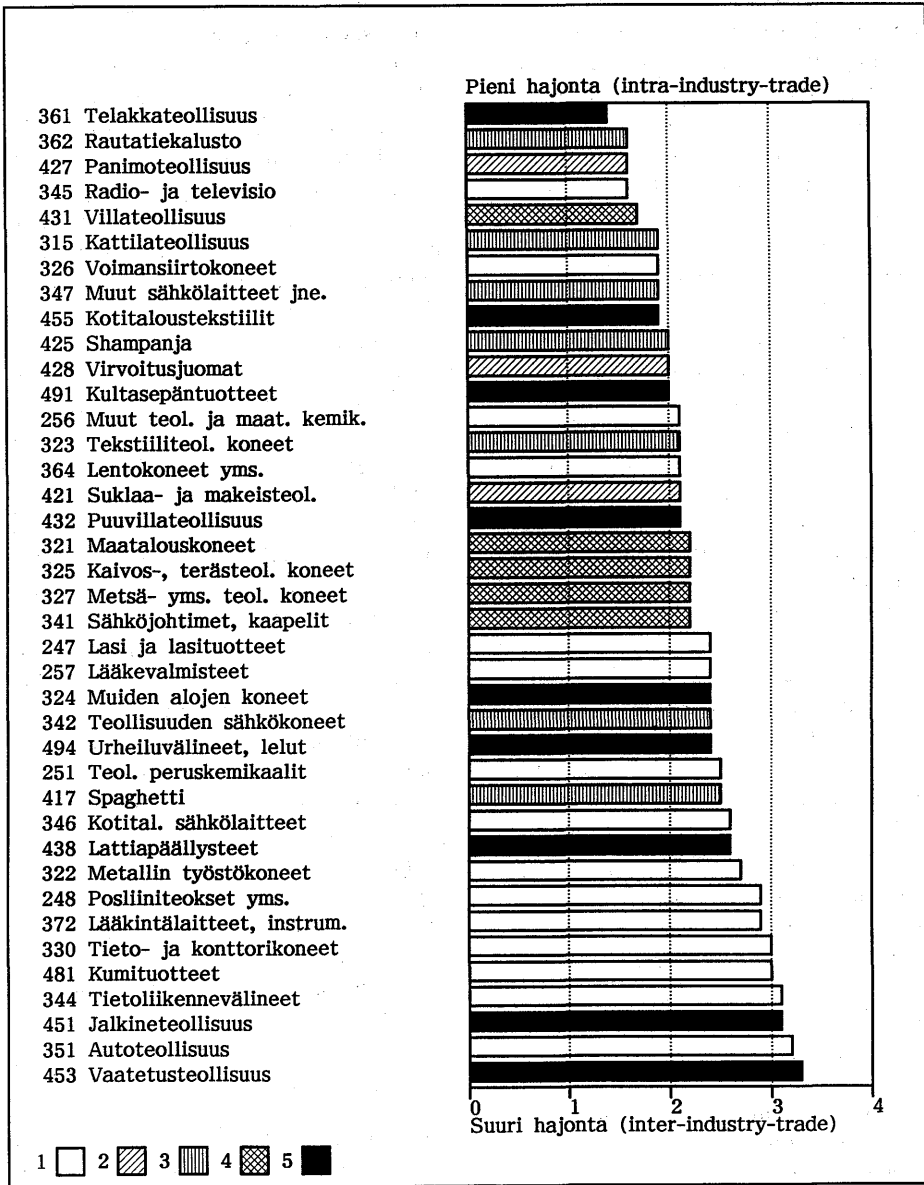
Kuten jo edellä todettiin, näyttää siltä, että Suomessa yhdentyminen toisi poikkeuksellisen paljon paineita teollisuuden rakennemuutokseen. Metsäteollisuus, jossa Suomen perinteinen suhteellinen etu on ollut, on jo saanut integraatioetunsa aikaisempien kauppapoliittisten ratkaisujen tuloksena. Potentiaaliset skaalaedut on metsäteollisuudessa jo pitkälti hyödynnetty toisin kuin useimmissa muissa Euroopan maissa. Muun muassa paperinvalmistuksen raaka-ainelähteiden muuttumisen vuoksi on suomalainen metsäteollisuus osin menettämässä suhteellista etuaan.³

³ Metsäteollisuuden suhteellista etua ei syö pelkästään trooppinen massa, jonka tulosta on puhuttu pitkään. Teollisuus korostaa markkinoiden läheisyyttä ja viime vuosina yhä merkittävämmäksi tekijäksi on tullut kierrätyskuitu, joka merkitsee sitä, että uudet paperinvalmistuksen raaka-ainelähteet ovatkin Keski-Euroopan ja Pohjois-Amerikan suuret asutuskeskukset. Tässä lienee keskeinen syy taantuman ohella siihen, että selluhinnat ovat parin vuoden aikana puoliintuneet. Kaikkein parastakin laatua olevan jätöpaperimassan hinta on vain kolmannes neitseellisen selluloosan hinnasta. Muutosta nopeuttaa lisäksi ympäristölainsäädännön tiukentuminen monissa maissa. Mitä enemmän siistauskapasiteettia ehditään rakentaa, sitä enemmän sellun käyttö monien paperilaatujen valmistuksessa ilmeisesti syrjäytyy. Jätöpaperin talteenotto lisääntyy voimakkaaimmin Yhdysvalloissa, joka on vuosikymmenen alkupuolella keskeinen raaka-aineen viejä. Vastaaanottajana ovat mitä ilmeisimmin Euroopan markkinat. Ennusteiden mukaan tämän vuosikymmenen aika-

Ne alat, joihin Suomen suhteellinen etu on viime vuosikymmenen aikana yhä enemmän suuntautunut, perustuvat sen sijaan entistä vähäisemmässä määrin erilaistumisskenaarion mukaiseen toimialojen väliseen erikoistumiseen ja kauppaan. *Kuviossa 6* on EY:n ja EFTA:n rakennetutkimusten herkät toimialat asetettu järjestykseen sen mukaan, miten suuri on kunkin toimialan kohdalla eri maiden välinen hajonta staattisen kilpailukyvyyn suhteen. Jos hajonta on suuri, se viittaa eri maiden väliseen erikoistumiseen ja siihen, että näille aloille on luonteenomaista toimialojen välinen kauppa. Jos hajonta on pieni, on alalle tyypillistä sitä vastoin toimialan sisäinen kauppa, tehokkuusetujen ja tuotedifferentioinnin hyväksikäyttöön perustuva erikoistuminen. Tämän aineiston mukaan näyttää ilmeiseltä, että erikoistuminen toimialojen välillä koskee ennen kaikkea aloja, joissa tuotannontekijäintensiteetit ovat korkeita; varsinkin pääoma- ja tutkimusintensiivisiä aloja. Telakkateollisuus ja rautatiekaluston valmistus, jotka kuvassa ovat toisessa ääripäässä, ovat juuri niitä kriisialoja, joita on käytetty esimerkkeinä kansallisesti hajaantuneen, voimakkaasti subventoidun teollisuuden tehottomuudesta Euroopassa.

Suomi on viime vuosikymmenen aikana monessa suhteessa samankaltaistunut muun Euroopan kanssa. Tämä koskee yhtä hyvin palkkatasoa kuin tuottavuutta. Kulutustavaruutuksen suuntautumisesta voidaan päätellä myös preferenssien eurooppalaistuvan hyvää vauhtia. Näyttäisi siltä, että edellytykset sellaiselle teollisuuden kehitykselle ja kansainväliseen työnjakoon osallistumiselle, joka perustuisi erilaisuuteen ovat heikkenemässä muutenkin kuin metsäteollisuuden osalta. Suuri osa menneiden vuosien suhteellisen alhaiseen palkkatasoon rakentunutta kulutustavaraiteollisuutta on menetetty, eikä rajojen avaaminen synnytä uusia vientimahdollisuuksia näille aloille ainakaan suhteelliseen etuun perustuvan erikoistumisen tietä. Toinen kysymys onkin, olisiko na paperiteollisuuden tarvitsemasta uudesta kuituraaka-aineesta noin 60 % olisi peräisin jätöpaperista. Vuonna 2000 kierrätysmassan osuus koko paperiteollisuuden kuituraaka-aineen käytöstä ylittäisi 40 % (Navin 1991).

Kuvio 6. Herkät alat ja ulkomaan kaupan luonne

- 1=Pääoma- ja tutkimusintensiiviset sektorit
- 2=Pääoma-, mutta ei tutkimusintensiiviset sektorit
- 3=Koulutusintensiiviset sektorit
- 4=Sektorit, joissa tuotannontekijäintensiteetit alhaiset
- 5=Työvoimaintensiiviset sektorit

mahdollista hyödyntää laajenevien markkinoiden mahdollisuuksia käyttäen hyväksi skaaletuja ja tuotedifferentiaatiota. Tähän saattaa avautua mahdollisuuksia yhdenmukaistuvien preferenssien välityksellä, jotka toimivat samalla tavoin kuin yhdenmukaistuvat standardit ja tekniset määräykset.

Vaihtoehtoisen, samanlaistumisen skenaarion omaksuminen merkitsisi tuotantorakenteen monipuolistumista ja samalla rakennemuutoksen jatkumista. Se merkitsisi aikaisempiin kauppapoliittisiin yhdentymisratkaisuihin verrattuna selvästi syvällisempää integroitumista Euroopan markkinoihin, tietoista kansainvälisen kaupan ja työnjaon etujen, markkinavoimien hyväksikäyttöä osana kansantalouden kehittämistä yleensä ja talous- ja teollisuuspoliittista päätöksentekoa erikoisesti.

Kirjallisuus

Buigues, P., F. Ilzkovitz ja J.-F. Lebrun (1990): »The impact of the internal market by industrial sec-

tor: The challenge for the Member States», *EC Document* 11/364/89-EN.

EFTA (1991): *The Creation of a European Economic Area. Possible Impact of the Manufacturing Industries of the EFTA countries.* (tulossa).

Haaparanta, P. (1990): *Suorat sijoitukset, ulkomaalaisomistus ja Suomi*, Sitra, Helsinki 1990.

Jacquemin, A. ja A. Sapir (1988): »European integration or World Integration», *Weltwirtschaftliches Archiv*, Band 124, 1988, ss. 127—139.

Kajaste, I. (1989): »Ulkomaankaupan sopeutuminen 1980-luvulla». *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 85. vsk. ss. 170—185.

Kajaste, I. (1990): »The Impact of 1992 on Finnish Industry, part 2. The analysis of competitive performance», Ministry of Finance, Economic Department. Discussion paper no. 28.

Navin, B. (1991): »Waste Paper and World Fibre Supplies: A Projection for the 1990s». *EIU Paper & Packaging Analyst*, February 1991.

Neven, D.J. ja L.-H. Röller (1991): »European integration and trade flows», *European Economic Review*, vol 35, August 1991, ss. 1295—1310.

Sapir, A. (1990): »Does 1992 come before or after 1990? On regional versus multilateral integration», teoksessa Jones and Krueger (toim.): *The political economy of international trade*. Basil Blackwell, Oxford.

Herkkien alojen luokittelu: Liite 1.

1. Pääoma- ja tutkimusintensiiviset sektorit

247	Lasi ja lasituotteet
248	Posliiniteokset yms.
251	Teollisuuden peruskemikaalit
256	Muut teol. ja maatalouden kemikaalit
257	Lääkeaineet
322	Metallintyöstökoneet
326	Voimansiirtokoneet
330	Tieto- ja konttorikoneet
344	Tietoliikennevälineet
345	Radio ja televisio
346	Kotital. sähkölaitteet
351	Autoteollisuus
364	Lentokoneet yms.
372	Lääkintälaitteet
481	Kumituotteet

2. Pääoma-, mutta ei tutkimusintensiiviset sektorit

417	Spaghetti, makaroni
421	Suklaa- ja makeisteollisuus
425	Kuohuviinien valmistus
427	Panimoteollisuus
428	Virvoitusjuomateollisuus

3. Koulutusintensiiviset sektorit

315	Kattiläteollisuus
323	Tekstiiliteollis. koneet
342	Teollisuuden sähkökoneet
347	Muut sähkölaitteet
362	Rautatiekalusto

4. Työvoimaintensiiviset sektorit

361	Telakkateollisuus
432	Puuvillateollisuus
451	Jalkineiteollisuus
453	Vaatetusteollisuus
455	Kotitaloustekstiilit
491	Kultasepäntuotteet
494	Urheiluvälineet, lelut

5. Sektorit, joissa tuotannon tekijäintensiteetit ovat matalat

321	Maatalouskoneet
324	Muiden alojen koneet
325	Kaivos-, teräs- yms teollis. koneet
327	Metsäteollisuuden koneet
341	Sähköjohtimet, kaapelit
431	Villateollisuus
438	Lattiapäällysteet